

Արդ եթէ թէ՛ Ասորկան եւ թէ՛ յիշեալ վարդանայ տուած տեղեկութիւնքն ամփոփենք, երկու կարեւոր հետեւութիւնք կը ծնանին.

1. Հին հայ այբուբենը, որ զուտ բաղաձայն տառակոյտ մին էր, ասորկան 22 տառէ կազմուած այբուբենքի մը վրայ յեցեալ է:

2. Հին այբուբենըր Մեարոպ նախ ընդարձակեց 7 բաղաձայն յաւելով, եւ վերջապէս 7 ձայնաւոր տառ ալ կցելով կերպարանափոխ ըրաւ, այնպէս որ բաղաձայն այբուբենքէն փոխութեալ եղաւ ձայնատառ այբուբենը մ'ըստ յունական կաղապարի:

Հաջիւ կրնայ ստոյգ գիտցուիլ թէ ինչ տեսակ ասորական գիր հիմն եղաւ հայ այբուբենքի. վասն զի հայերէն գիրը շատ կերպարանափոխ եղաւ յետոյ յունական գեղագրութեան ազդեցութեան ներքեւ: Եթէ ուղիղ է վարդանայ ըսածը՝ թէ Գանիէի գիրը հին այբուբենք մըն էր զոր Հայք գործածած էին, բայց յետոյ լքած, երբ Զոնաց, Ասորաց եւ Պարսից տառեր մտան սովորական գործածութեան մէջ, այն ստին կրնանք շատ յառաջ երթալ եւ քրիստոնէական առաջին դարուց պարմրական գիրն ենթագրել, կամ թերեւս աւելի հին այբուբենք մը: — Այսպէս ք նախնաբար չէ այլ ինչ՝ բայց սեմական Ծ, որ յետոյ յունական չ տառնէն ազդեցութիւն կրցն: Յայտնի կայ ունի Վ՝ պարմրական — եւ կիլիկեան դրամոց Կ տառին հետ: Լ եւ Ղ տառերուն (որոնք վերջինը լոկ եղանակաւորումն է առաջնոյ) հիմք լոկ սեմական Լ՝ տառը կրնայ ըլլալ: — Անշուշտ Պ տառին մէջ պարմրական Ծ ծածկուած է, որ յոռի գրուած Յի կը նմանի: Չայնաւորները յօրինած է Մեարոպ ինչ ինչ փոխ առնելով Պարսից տառերէն, եւ իրեն ծանօթ էր մեր աւեստական գիրը, որմէ են ապահովապէս Ե եւ Է — ի եւ ի տառերը: Եունական Է եւ Ի նախափայ ձեւերէն չէր հնար այսպիսի նման ձեւեր հանել: — Բայց որովհետեւ մէկ կողմանէ չենք գիտեր հայ տառերուն սեմական նախափայը, (լոկ ենթագրութիւններ կրնանք ընել այս մասին) միւս կողմանէ նաեւ հայ տառերու ձեւափոխութիւնը չենք կրնար հետազոտել Մեարոպէն (ե գարնէ) մինչեւ Թ գար. ուստի առ այժմ մեզ առաջնորդ կը մնայ լոկ ազգային աւանդութիւնը. եւ պէտք ենք այս վերջնոյն ընծայածը ինամով կշռել, եւ այսպէս ինզորոյն լուծման մերձենալ:

Այսպէս կը փերջալընէ գիտնականն իր յօգուածն, որուն, ինչպէս ըսինք, կարծեաց չենք երաշխարար. վասն զի ինչորանայ է շատ բան եւ վէճի առարկայ: Ուրիշ առթիւ թերեւս դիպող տեղ կ'ունենանք այս ինզորոյն զբաղելու:

Հ. Յ. Տ.

ՊՈՐ ՀԱՅԿԻՏԻՆ, ԵՐԿՐՈՐԳ ԵՐԿՐՈՐԻՈՒԹԻՒՆԸ

Գլխից թարի մը յառաջ առիթ ունեցանք՝ «Դր հայագէտ մը» արտոյնին տակ՝ ազգին լեզուագիտաց մտազրութիւնն հրաւիրել Սոփոս Պուկկէի վրայ: Այսօր վերստին նոյն պաշտօնը պիտի կատարենք: Պուկկէի այս երկրորդ երկնափորութեան՝ ի մերձուտ ծանօթանալն անշուշտ աւելորդ պիտի համարուի: Ինչ է այս գրոց նպատակն եւ մեզի համար ինչ նշանակութիւն կրնայ ունենալ: —

Փութանք բռնու, որ Պուկկէ այս գրոց ձեռք բաւական ծառայութիւն մատուցած է հընդերսպական լեզուագիտութեան ընդհանրապէս, եւ մանաւանդ ետրուրերէնի հետամուտ եղողներու. սակայն հայերէնի զարգացումն՝ այս գրքէն մէջ ծառայութիւն մը չէն կրնար ակնկալել. նախ՝ որովհետեւ հայերէնի՝ իբր արդէն ծանօթ, իւր կանոններովն այս գրքին մէջ իբր անուղղակի գործիք կը գործածուի՝ ետրուրերէնն որոշ սահմանելու, եւ երկրորդ՝ հայերէնի նկատմամբ նոր տեսութիւն կրնայ ինչպարկութիւն մը՝ հաղի թէ ցանաւցի կրնայ նշմարելով բովանդակ գործոյն մէջ. վասն զի Պուկկէի գործածած աղբիւրներն արդէն ծանօթ են, հետեւաբար հայերէնի նկատմամբ եղած համեմատութիւններէն շատ քիչերը նոր են:

Սակայն ասով չենք ուզեր բռնել թէ գիրքն Բուլղարի նաեւն առեալու արժանի է. վասն զի ըստ հեղինակին վկայութեան՝ (էջ X) այս գործն ամբողջ մը չէ, այլ իւր «խաղարկութեանց առաջին շարքը», որուն շարունակութիւնն եւս կը խոստացուի (էջ X):

Հեղինակն որպէս զի ետրուրերէնի հնդեւրոպական լեզուաց հետ ունեցած ազդեցութիւնը ցոյցնէ՝ (ընդգէմ անոց, որոնք սիպերական եէնիւսէն երու համազգասած են ետրուրերէնը, եւ ընդգէմ Paulin՝ որ բացարձակապէս ոչ-հնդեւրոպական կը համարէր), բարեկամ մը — Փրոֆէսոր Թոմանի ի նաման առիթ առնելով, միմանիս կ'ըլլայ այլեւայլ հեղինակաց (Robert Ellis եւն.) ըրած խաղարկութիւններն առաւել եւս հաստատուել: Բայց առեալ գործ մը գրած ըլլալու յանդգնական պարտաւորէն հեռու է հեղինակը, որ կը խոստովանի թէ «հայերէնի նկատմամբ ունեցած ծանօթութիւններն շատ թիւի են» (էջ XI):

Այս ընդհանուր յառաջաբանութեան ետեւ

¹ Հմտ. կիլիկեան դրամերը (ի թերթին Kubn's Zeitschrift, XXIV, Tafel 1): Ծ. Հեղ.:

² Հմտ. կիլիկեան դրամները, Ծ. Հեղ.:

³ Տեւ Հանդէս Աւետիս, 1890. Մարտ, էջ 53:
⁴ Որոշ տիպոգրաֆ. Etruskisch und Armenisch, sprachvergleichende Forschungen von Dr. Sophus Bugge, Professor an der norwegischen Universität. Erste Reihe. (Universitäts-Programm für das erste Halbjahr 1890.) Christiania, in Commission bei H. Aschehoug et Cie. 1890, էջ 179:

